

Notariāta ģenēze un evolūcija Latvijā viduslaikos un jaunajos laikos.

Dr.jur. Sanita Osipova

Pielikumu” Notāri Livonijā” izveidojusi Mg.hist. Vija Stikāne.

Fotogrāfs Pauls Rožāns

XIX un XX gadsimts ir laiks, kad Eiropā tiek rakstītas profesionālās vēstures. Jurisprudencē izveidojas jauna zinātņu disciplīna- tiesību vēsture - gan katras valsts nacionālo tiesību, bet vēlāk arī pasaules tiesību vēsture.¹ Tai seko arī dažādu tiesību nozaru un tajās strādājošo amatu ģenēzes, evolūcijas, transformāciju apzināšana. Tieši šajā laikā, konkrētāk, XIX gadsimta vidū, Eiropā parādās arī pirmās monogrāfijas par notariāta vēsturi. Te minamas Kristiāna Nešvara "Austrijas notariāta vēsture" (Geschichte des österreichischen Notariat.), kas izdota Vīnē 1850., Ferdinanda Oisterleja grāmata "Vācu notariāts" (Das Deutsche Notariat), kas izdota 1842.-1845. gadā Hanoverē, kā arī virkne citu monogrāfiju.

Iepriekšminētā interese par tiesībām un to institūtiem, juristu amatiem vēsturiskā skatījumā izriet no vēsturiskās tiesību skolas uzskatiem par tiesību būtību. Saskaņā ar šīs tiesību skolas pārstāvju uzskatiem mūsdienu tiesības izriet no "tautas gara" jeb konkrētās tautas uzskatiem par labo un taisnīgo, kuri ir izveidojušies vēstures gaitā. Līdz ar "tautas gara" transformācijām mainījušās ir arī tiesības, tomēr šajos procesos pastāv vēsturiska pēctecība, tāpēc ļoti svarīgi ir pētīt tiesību vēsturi, lai izprastu spēkā esošās tiesības.²

Latvijā pirmā grāmata, kas veltīta notariāta vēsturei, parādās tikai XX gadsimts beigās. Tā ir 1998. gadā izdotā "Ieskats Latvijas notariāta vēsturē", kurā ir rūpīgi izpētīta Latvijas notariāta vēsture no Krievijas impērijas tiesu reformas ieviešanas Latvijā līdz mūsdienām.³ Latvijas vēstures un tiesību vēstures grāmatās lielākoties ir pētīta publisko tiesību un procesa attīstība, retāk privāto tiesību evolūcija⁴. Kaut gan notāra amatam tiesu sistēmā ir ievērojama nozīme, šajās grāmatās ir grūti izsekot notariāta vēsturei tieši Latvijā. Notariāta minēšana tajās saistās ar ievērojamu personu darbību notāra amatā vai

---

¹ Eisenhardt U. Deutsche Rechtsgeschichte. 3.Auflage, München: Verlag C.H. Beck, 1999., S.4.-5.

² Герсеянц В.С. Философия права. Москва: Норма, 2001.с. 507.

³ Ieskats Latvijas notariāta attīstībā. Rīga: Mans Īpašums, 1998., 5. lpp.

⁴ skat. Lazdiņš J. Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.). R: Biznesa augstskola Turība, 2000. 10.-33. lpp.

retāk ar atsevišķu tiesisku darbību notariālu fiksēšanu. Eiropas notariāta vēsture ir izpētīta vairāk nekā tūkstoš

gadu garumā, bet tie vēsturnieki, kuri Eiropas vēsturei pieskaita arī Romas vēsturi, notariāta attīstību pēta pat divās tūkstošgadēs. Pašlaik uzrakstītā Latvijas notariāta vēsture sniedzās aptuveni 120 gadu ilgā pagātnē. Vai tiešām Latvijas notariātam ir tik īsa vēsture?

Pētot šo jautājumu, autore nonāca pie secinājuma, ka arī Latvijas notariātam, vai, precīzāk minot, notāriem Latvijas teritorijā ir ievērojama vēsture, kas pētāma gandrīz astoņu gadsimtu garumā.

Šajā rakstā autore centīsies izpētīt Latvijas notariāta pirmsākumus, tā saikni ar citu Eiropas valstu notariātu vēsturisko attīstību laika periodā no notariāta izveides līdz XIX gadsimta Krievijas impērijās tiesu reformas veikšanai.

Pirmie notāri Latvijas teritorijā parādās XIII gs. līdz ar vācu krustnešiem. Šajā laikā tiek rakstīti pirmie notariāli apstiprinātie dokumenti Livonijā un par Livoniju. Tā 1275. gadā notārs Johans no Lībekas apstiprina 1254. gada dokumenta transsumtu cistersiešu sūdzībā par dažu prelātu darbību⁵, bet 1276. gadā notāri: Lamberts, kurš bija sprediķotāju brāļu priors, un Verners, minorītu brālis, apstiprina dokumentu par izlēņojumu Rīgas pilsētai.⁶

Tās ir senākās līdz mūsdienām saglabājušās liecības par notāru darbību Livonijā, bet, ņemot vērā gan Rīgā plosījušos ugunsgrēkus, gan karus un mērus, kas bijuši Latvijas teritorijā, tas, ka līdz mūsdienām šādi dokumenti vispār ir saglabājušies, liecina, ka to ir bijis ievērojams skaits.

Tas, ka notāra amats Livonijā tiek ieviests pēc Vācijas- šajā laikā Vācu Nācijās Svētās Romas impērijas parauga, sasaista Latvijas notariāta vēsturi ar Vācijas un visas kontinentālās Eiropas notariāta vēsturi, kas bāzējas uz romiešu tiesību recepciju. Notāra amats kontinentālajā Eiropā parādās jau agrajos viduslaikos.⁷ Tiek uzskatīts, ka notāra amats ir pārņemts no Romas impērijas, kuras tiesību sistēmā darbojās amatpersona - lat. *tabularius*⁸ (citos avotos minēts arī kā - *tabellio*)⁹, kurš apliecināja privāttiesiskus dokumentus, piešķirot tiem publisku ticamību.

⁵ Liv-, Esth- und Curlandisches Urkundenbuch nebst Regesten./hrsg.v. F.G.Bunge, H.Hildebradt, P.Schwartz, L.Arbusow und A.v. Bulmerincq. I, Bd. 1., Nr.293.

⁶ ibidem Nr. 508.

⁷ Var runāt par ievērojamu vācu tiesību ietekmi viduslaikos uz Latvijas tiesībām, jo Livonija bija Vācu Nācijās Svētās Romas impērijas vasaļvalsts. skat. W. Ebel Deutsches Recht im Osten. Sachsenspiegel, Lübisches und Magdeburgisches Recht. Kitzingen/Main, 1950. S.5.-10.

⁸ Покровский И.А. История римского права, Санкт-Петербург, 1998, с. 500.

⁹ Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos./ sast. P. Valters, R: SIA Divergens, 2001., 152. lpp.

Kā viena no *tabularius* pirmajām funkcijām tiek minēta testamenta apliecināšana gadījumos, kad testators ir akls. Citos gadījumos testamenti tika apstiprināti ar septiņu liecinieku mutvārdu liecībām vai fiksēti rakstveidā un apstiprināti ar septiņu liecinieku zīmogiem, bet tā kā aklam testatoram pēc romiešu pretoru uzskatiem bija nepieciešama papildus aizsardzība, tad šāds testaments tika obligāti notariāli apstiprināts.¹⁰ *Tabularius* institūts līdz galam noformējās ķeizara Konstantīna valdīšanas laikā, t.i., IV gs., iegūstot pilnīgu valstisku atzišanu dokumentu apliecināšanai, lai tie iegūtu publisku ticamību. Šajā laikā arī beidzās *tabularius* kā speciālas jurista profesijas izveide. *Tabularius* bija valsts pilnvarots zvērināts rakstvedis, kurš publiski apliecināja dokumentus. *Tabularius* institūts pārdzīvoja Romas impērijas sabrukumu un turpināja darboties Bizantijā, kā arī bizantiešu pārvaldītajā Itālijā, kur saglabājās arī pēc to kundzības beigām.¹¹

Viduslaiku Eiropa veidojās uz Romas impērijas drupām gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē. No vienas puses pirmās barbaru valstis veidojās zemēs, kuras pārvaldīja Rietumroma, bet no otras puses - tur joprojām dzīvoja bijušie Romas pavalstnieki. Turklāt Eiropa pārņēma arī Romas valsts reliģiju - kristietību. Gan kristīgā ticība, gan katoļu baznīcas struktūra un kanoniskās tiesības bija veidojušās Romā uz romiešu kultūras vispār, bet jo īpaši uz tiesību bāzes.¹²

Romiešu tiesības barbaru pasaulē tika recipētas nepilnīgi un vulgarizēti, jo barbaru sabiedriskās un valstiskās struktūras nebija tika attīstītas kā Romas valsts un sociālās attiecības. Šajā laika posmā romiešu tiesības Rietumeiropā nomaina vulgarizētas romiešu tiesības un barbaru tiesas.¹³ Romiešu tiesību pielietošana, tāpat kā jebkuru citu tiesību pielietošana, ir tieši saistīta ar sabiedrību, kas tās pielieto, kā arī ar sabiedriskajām attiecībām. Protams, ka barbaru sabiedrība un diemžēl arī ekonomisko apstākļu straujas pasliktināšanās un barbaru ietekmē transformētā - degradētā bijušo Romas pavalstnieku kopa nav spējīga pieņemt romiešu tiesības to klasiskajā formā. Taču ģermāņu iekarotāju ienākšana nenozīmēja to, ka romiešu tiesības vairs nebūtu spēkā uz pakļautajiem vietējiem iedzīvotājiem, bijušajiem Romas pilsoņiem un viņu pēctečiem.¹⁴ Viņi turpināja dzīvot pēc šīm tiesībām, tāpat kā ģermāņi dzīvoja pēc savējām, bet daži valdnieki izdeva arī romiešu tiesību kopojumus, kā Edictum Theodorici, Lex Romana Visigothorum-

¹⁰ Покровский И. А. История римского права, Санкт-Петербург, 1998, с. 499- 500.

¹¹ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.1.

¹² Bürgerliche Freiheit und Christliche Verantwortung. herausgegeben von H. de Wall und M.Germann //Zippelius R. Entwicklungslinien in der Rechtsgeschichte. Stuttgart: Mohr Siebeck, 2003., S.871.-872.

¹³ skat. par barbaru tiesībām sīkāk šim jautājumam veltītajā nodaļā.

saukts arī *Breviarum Alarici* un *Lex Romana Burgundiorum*.¹⁵ Arī *tabularius* institūts līdz ar citiem romiešu tiesību institūtiem pārceļo jaunās kristīgās kontinentālās Eiropas tiesībās. Taču kā liecina romiešu pieredze, notāra amats veidojas valstī organizētā sabiedrībā, kas ir sasniegusi noteiktu attīstības pakāpi, t.i., ir izveidota tiesu un tiesību sistēma, attīstījušās komplikētas privāttiesiskās attiecības. Notāra institūts Romā veidojās kā tiesiskuma realizācijas papildus garants un stabilizētājs. Romai pagāja gandrīz astoņi gadsimti no valsts dibināšanas, kamēr šis institūts izveidojās, un no statusa, kad *tabularius* izgatavoja tiesisku darījumu aktus bez sevišķa pierādījuma spēka,¹⁶ ieguva valstisku atzīšanu dokumentu publiskai apstiprināšanai.¹⁷ Protams, barbaru valstīs agrajos viduslaikos nevar runāt par tādu notāru kā *tabularius*, jo barbaru valstis pēc tajās valdošajām tiesiskajām attiecībām spēcīgi atšķīrās no Romas.

Tomēr *tabularius* amats saglabājas vispirms jau katoļu baznīcā¹⁸ (tāpēc saglabājās arī latīņu valoda kā *tabularius* darba valoda, kurā tika sarakstīti apliecināmie dokumenti), kas kā garīgās varas struktūra bija vissakārtotākā agro viduslaiku Eiropā un vistuvākā Romas impērijas tiesiskumam.¹⁹ Kamēr citas viduslaiku Eiropas juridiskās sistēmas (izņemot imperatora tiesības, kas pēc Vācu Nācijās Svētās Romas impērijas dibināšanas vienoja Rietumeiropas zemes) norobežojās ar vienu reģionu vai pilsētu, kanoniskās tiesības darbojās kā starptautiski likumi, kas regulēja visu Rietumeiropas kristiešu dzīvi. Kanoniskās tiesības attiecās uz visiem, kuri pēc kristīšanās bija pievienojušies kristietībai jeb kristīgajai baznīcai.²⁰ Ar maziem izņēmumiem kanoniskās tiesības tika pielietotas visā Rietumeiropas kristietības zemēs. Tāpēc tiesību vēsturnieki to sauc par pirmo Rietumeiropas mūsdienu tiesību sistēmu²¹ Fakts, ka baznīca saglabāja romiešu notāra institūtu, ir būtisks Eiropas notariāta vēsturē, jo visur, kur bija kristīgā katoļu baznīca, darbojās arī notāri.

Arī laicīgā vara veidoja notāra amatu pēc romiešu parauga. Tā langobardu ķēniņi ieviesa *tabularius* institūtu pēc romiešu tiesību parauga VIII gadsimtā, lai šī amatpersona

¹⁴ Bretone M. Geschichte des Römischen Rechts- Von Anfängen bis zu Justinian, C.H. Beck, München, 1998, S.249

¹⁵ ibidem, S. 250

¹⁶ Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos./ sast. P. Valters, R: SIA Divergens, 2001., 152.lpp.

¹⁷ Neschwara C. Geschichte des nische Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.1.

¹⁸ Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos./ sast. P. Valters, R: SIA Divergens, 2001., 152. lpp.

¹⁹ Eisenhardt U. Deutsche Rechtsgeschichte, 3. Auflage, Verlag C.H.Beck, Munchen, 1999., S.104.-111.

²⁰ Антология мировой правовой мысли в пяти томах\ II том\ Европа-V- XVIIвв, рук. проекта Г.Ю.Семигин, Москва: Мысль, 1999, стр. 141.

²¹ Берман Г.Дж. Западная традиция права; эпоха формирования. Москва:Изд-во МГУ, 1998., стр. 195.

veiktu *scriba publicus* jeb publiski ticamu dokumentāciju.²² Nepieciešamību pēc notariāta noteica tirdzniecības un no tās izrietošo tirdzniecības tiesību attīstība. Ar Edictus Rothari likumu, kas bija vērsts uz langobardu tiesību kristianizēšanu un romanizēšanu, tika regulētas arī notariālās darbības.²³

Tātad šis likums ir minams kā pirmais laicīgais likums Eiropā, kurā regulēts notariāta institūts. Gadsimtu vēlāk IX gs. franku grāfistēs parādās amatpersona *notarius*, kas veic līdzīgas funkcijas kā romiešu *tabelarius*. Itālijas teritorijā šajā laikā darbojās ķēniņa un karaļu apstiprināti notāri, kuri no X gadsimta sākuma sāka apmesties arī citos reģionos, kas bija izvietoti ķēniņa pārvaldes centros.²⁴

Reizē ar Eiropas garīgo, ekonomisko un tiesisko izaugsmi XI-XII gs. tiek sakārtots valstiskums Vācu Nācijas Svētās Romas impērijā un risinātas attiecības starp garīgo un laicīgo varu. Angļu tiesību vēsturnieks Meitlands XII gs. ir nosaucis par "jurisprudences gadsimtu". Tas bija ne tikai jurisprudences noformēšanās gadsimts, bet gadsimts, kurā izveidojās rietumu tiesību tradīcija, kaut arī revolucionārie notikumi, kuri izraisīja tiesību zinātnes veidošanos norisa nevis XII gs, bet gan XI gs. pēdējā ceturksnī. Kā pamats jurisprudences straujajam uzplaukumam XIgs. noteikti ir jāmin ievērojamā kanonista Ivonna no Šartras (1040.-1116.) darbība²⁵, pāvesta Gregorija VII diktāti²⁶, administratīvās centralizācijas procesi, kurus normandiešu valdnieki veica Sicīlijā, Anglijā un Normandijā, un izcilā romiešu tiesību pētnieka Irnērija (1060.-1125.) darbība Boloņā.²⁷ Jurisprudences attīstība noteica arī notāra amata nozīmes pieaugšanu un pašu notāru profesionālās kvalifikācijas kāpumu.

Būtiskākās notāra darbības iezīmes, kas veidojas jau šajā laikā ir notāra darbības publiskums un neatkarība. Sākotnēji līdz XIII gs. neatkarību bauda tikai tie notāri, kuri savas pilnvaras ieguvuši no pāvesta vai ķeizara. Notārs darbojas sabiedrības interesēs kā *notarius comitis*.²⁸

²² Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.2.

²³ Hattenhauer H. Europäische Rechtsgeschichte, 2., verb.Aufl., Heidelberg: Müller, Jur. Verl., 1994., S.134.

²⁴ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.2.

²⁵ Антология мировой правовой мысли в пяти томах\ II том\ Европа-V- XVIIвв, рук.проекта Г.Ю.Семигин, стр. 234-240

²⁶ Ле Гофф Ж Цивилизация средневекового Запада, Москва, 1992, стр, 248, Par šiem procesies sīkāka analīze nodaļā par Baznīcas tiesībām.

²⁷ Berman Harold J. Law and Revolution The Formation of the Western Legal Tradition, Harvard University press, Cambridge, Massachusetts and London, 1983., P.124

²⁸ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.14-15.

Ķeizaru likumos notāra institūts tiek regulēts kā tiesu sistēmas neatņemama sastāvdaļa. Līdz ar tiesas procesa pierakstīšanas ieviešanu un tiesu lietvedības sakārtošanu viduslaikos pie tiesām darbojas notāri. Sākumā nav īsti nodalīti notāra un rakstveža amati, bet, attīstoties tiesu sistēmai un tiesiskumam vispār, aizvien izteiktāka tiek noteikta atšķirība starp notāru un rakstvedi, kaut arī līdz galam (mūsdienu izpratnē) šie amati noformējas tikai jauno laiku gaitā. Tā 1235. gada ķeizara Fridriha II zemes mierā ir noteikts, ka zemes miera garantēšanai impērijā ķeizars savā galmā nodibina speciālu amatu - justiciāriju. Justiciārijam ar šī zemes miera 29. pantu ir noteikts palīgā speciāls notārs, kas kārtos visu lietvedību par krimināllietām pret personām, kuras tiks vajātas saskaņā ar zemes miera pārkāpšanu, un glabās šo dokumentāciju, kā arī sekos līdzī precedentiem un paražu tiesībām, lai līdzīgās lietās tiktu pieņemti līdzīgi spriedumi, tā kalpojot par garantu taisnībai un tiesiskumam.²⁹ Tieši šī notāra loma tiesvedībā un atbildība par dokumentiem atšķir to no rakstveža un prasa speciālu juridisko izglītību.

Arī turpmāk ķeizari turpināja savos likumos reglamentēt notāru darbību un garantēt viņu darbības publisko ticamību, ja likumos ietvertie priekšraksti tiks ievēroti. No XIV gs. vidus ķeizara ekskluzīvās tiesības iecelt notārus, kuru darbībai ir publiska ticamība, pārņēma arī lielākie senjori - pfalzgrāfi, kuri savukārt ar savu varu garantēja notāru darbības publisko ticamību.³⁰

Šajā laikā strauji pieaug notāru skaits Eiropā, jo tiek atjaunotas vecās un dibinātas jaunas pilsētas ar savām municipalitātēm, pilsētas ierēdņiem un aktīvu ekonomisko darbību.³¹ Runājot par tiem ierēdņu amatiem, kuri bija vistipiskākie viduslaiku Eiropas pilsētās, noteikti minams pilsētas jeb rātes rakstveža (notāra) amats. Tieši rakstvežu darbības dēļ, var iepazīties ar viduslaiku pilsētu tiesībām, jo mūsdienās galvenais studēšanas avots ir pilsētas grāmatas. Sākotnēji XI-XII gs. rātes rakstveža amatā iecēla bijušos garīdzniekus, vēlāk, kad Eiropā sāka veidoties un attīstīties universitātes, juridisko zinātņu maģistrus. Attīstoties pilsētai un tās pārvaldei, rakstveža amats transformējās notāra amatā. Būtiskākā atšķirība starp šiem amatiem ir kvalifikācijā un sagatavoto dokumentu publiskajā ticamībā (kas apliecina šo dokumentu ar savu parakstu, lai piešķirtu tam atbilstošu juridisko statusu). Pilsētas grāmatas rakstīšana un rātes sēžu protokolēšana bija rātes notāra galvenie uzdevumi, taču līdztekus tas veica arī citas

²⁹ Антология мировой правовой мысли в пяти томах\ II том\ Европа-V- XVIIвв, рук.проекта Г.Ю.Семигин, с.436.-437.

³⁰ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.15.

³¹ Вебер М История хозяйства.Город, Канон Пресс Ц, Москва,2001, с.442.-455

funkcijas. Lielākās pilsētās ar laiku radās nepieciešamība pēc vairākiem notāriem.³² Galvenais šī perioda sociālais veidojums pilsētās bija ģildes. Ģildes pamata pienākums bija regulēt attiecības starp tās locekļiem viņu pašu interesēs. Tādēļ pilsētas statūti regulēja ģilžu darbību, bet lielākajā daļā pilsētu ģildes tiesas kļuva par galvenajām saimnieciskajām tiesām.. Tiesībām un retorikai bija ļoti svarīga loma pilsētu dzīvē, lai iztīktu bez politiskiem strīdiem un ieviestu atbilstošas jaunās tirdzniecības struktūras. Jaunajām struktūrām un asociācijām vajadzēja noteiktas definīcijas un statūtus. Tiesneši un notāri veidoja ietekmīgus profesionālus grupējumus (piemēram, Milānā 1288. gadā bija 120 tiesību doktori un 1500 notāri pretstatā 440 miesniekiem.³³). Juristi pilsētās bieži vien vairāk līdzinājās valdošai šķirai nekā parastai ģildei. Tirdzniecības tiesības balstījās uz paražām un tirgus vajadzībām, bet tās izstrādāja mācīti juristi, kuri dzīvoja un strādāja plaukstošajos tirdzniecības centros³⁴.

XI-XIII gs. pieaug klosteru skaits. Turklāt arī klosteriem bija sava administrācija, kas tika sakārtota pēc Klūniešu reformas,³⁵ un ekonomiskā un tiesiskā darbība, kas veicināja nepieciešamību pēc notāriem. Baznīcas tiesās, kur bija progresīvāks process nekā laicīgajās tiesās, visu notiekošo pierakstīja kvalificēti notāri.³⁶ Savukārt notāru profesionālās kvalifikācijas pieaugumu sekmēja universitāšu darbība, kurās tika studētas romiešu un kanoniskās tiesības. Arī pašām universitātēm bija savi notāri. Tā Boloņas universitātes statūtos noteikts: "pēc studentu prasības klasēs ir jānolasa attiecīgi statūti.. Un tos nelasa neviens cits kā universitātes notārs vai, ja viņš nevar, tad pedelis. Tāpat rektoru pienākumos ietilpst aprīli likt universitātes notāram paziņot, ja atrodas kāds, kurš vēlas kaut ko ziņot par universitātes amatpersonām vai nosodīt tās, tad lai paziņo par to rektoram vai universitātes domes locekļiem."³⁷

Tātad līdzās pāvesta, ķeizara un pfalzgrāfu apstiprinātiem notāriem parādās jauna notāru grupa, kas izaug no pilsētu rakstvežiem, klosteru rakstvežiem un

³² Osipova S. Lībekas pilsētas tiesības un to izplatība Austrumeiropā. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997., 19.lpp.

³³ Šis skaits ir īpaši ievērojams, ja ņem vērā viduslaiku pilsētu iedzīvotāju. Tikai atsevišķas pilsētas XIV gs. beigās apdzīvo simts tūkstoši iedzīvotāju. Tās ir Milāna un Venēcija. Brigā, Londonā, Hamburgā, Tulūzā, Lībekā dzīvoja no 20 līdz 40 tūkstošiem iedzīvotāju. skat. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. Москва: и.г. «Прогресс», 1992,с.273.

³⁴ Robinson OF, Fergus TD, Gordon WM. European Legal History// Sources and Institutions, Third edition, Butterworths London, Edinburg, Dublin, 2000., p. 96.-98.

³⁵ Hattenhauer H. Europäische Rechtsgeschichte, 2., verb.Aufl., Heidelberg: Müller, Jur. Verl., 1994., S. 185.

³⁶ Robinson OF, Fergus TD, Gordon WM. European Legal History// Sources and Institutions, Third edition, Butterworths London, Edinburg, Dublin, 2000., p. 86.-88.

³⁷ Антология мировой правовой мысли в пяти томах\ II том\ Европа-V- XVIIвв, рук.проекта Г.Ю.Семигин, с. 354,

universitāšu lietvežiem. Tā kā feodālismam ir raksturīga varas izkļiede, ar varas deleģēšanu veidojot feodālās kāpnes, tad pilsētām,³⁸ klosteriem,³⁹ universitātēm iegūstot aizvien plašāku autonomiju, kas nozīmē arī tiesu varu pār savu komūnu, palielinās arī to notāru nozīme. Šo notāru darbības publisko ticamību garantē to apstiprinātāju vara un autonomija.

Jau no XII gs. notāru vidū parādās diplomēti juristi, bet vēlāk jurista diploms kļūst par priekšnosacījumu notāra karjerai. Tātad XII - XIII gs., kad Latvijas teritorijā apmetas un veido savu valsti - Livoniju vācu krustneši,⁴⁰ Vācu Nācijās Svētās Romas impērijā jau ir izveidojies un guvis plašu izplatību notāru amats. Turklāt šie notāri lielākoties ir juristi ar augstāko izglītību un maģistra grādu. Livonijas laikā, t.i., no XII gs. beigām līdz 1561. gadam, Latvijas teritorijā tika piemērotas Vācu Nācijās Svētās Romas impērijas vispārobligātās ķeizariskās tiesību normas, kas bija saistošas visā impērijas teritorijā, jo Livonija bija šīs impērijas vasaļvalsts.⁴¹ Tāpēc varam droši teikt, ka Livonijā tiek ieviests notariāts pēc impērijas notariāta parauga un arī tālāk tas tiek veidots atbilstoši transformācijām, kuras imperators noteica visas impērijas notariātos. Tāpēc šajā posmā, lai labāk izprastu Latvijas notariāta vēsturi, varam izmantot vācu un austriešu zinātnieku pētījumus par savu notariātu vēsturi. Tā kā gan bīskapa vara Rīgā, gan ordeņa valsts ir garīgas varas dibinātas, tad pašsaprotami, ka pirmie notāri ir garīdznieki- šīs garīgās varas pilnvarotie (skatīt pielikumu). Vācu ordeņa statūti ļāva ordenim iegūt īpašumā gan nekustamos īpašumus, gan pārvērst abu dzimumu cilvēkus dzimtcilvēkos.⁴² Reizē ar vācu bruņiniekiem un kristīgo ticību Latvijas teritorijā ienāk arī lēņu sistēma un lēņu tiesības. Izlēņošana tika fiksēta lēņu grāmatās, kuras pēc Rietumeiropas parauga tika notariāli apstiprinātas.⁴³ No sākotnējā posma līdz XV-XVI gs. ir saglabājusies relatīvi maz dokumentu, kurā izsekojams notāru darbībai Latvijas teritorijā, taču tie dokumenti, kuri šādas liecības satur, apliecina, ka notāriem ir ievērojami plašāks funkciju loks nekā mūsdienās. Tie pilda arī atsevišķas tiesas izpildītāju funkcijas un ģimenes advokāta lomu.

³⁸ Osipova S. Lībekas pilsētas tiesības un to izplatība Austrumeiropā. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997., 12.lpp., arī Аннерс Э, История европейского права\ Ин-т Европы,- Москва, Наука, 1996,стр 190.

³⁹Берман Г.Дж. Западная традиция права; эпоха формирования, Изд-во МГУ, Москва, 1998.,с.201.-202.

⁴⁰ Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. I sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16. gs. prof. E.Meļķiša red. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998., 5.-7.lpp.

⁴¹ Wolf A. Gestzgebung in Europa 1100-1500. Zur Entstehung der Territorialstaaten. München: C.H.Beck, 1996., S.307.

⁴² Антология мировой правовой мысли в пяти томах\ II том\ Европа-V- XVIIвв, рук.проекта Г.Ю.Семигин, с.554.

⁴³ Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. I sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16. gs. prof. E.Meļķiša red. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998., 132.lpp.

Vēl ciešāk notāri ir saistīti ar rakstvežu pienākumiem un zemesgrāmatu reģistru kārtošānu. Jau šajā posmā notāri, atdaloties no parastiem rakstvežiem, ir saistīti ar tiesu institūcijām. Viduslaiku beigās un arī jaunajos laikos Eiropā un Latvijā darbojās arī baznīcas struktūru (kā, piemēram, Sāremā bīskapa notārs *Michael Gralow* XVI gs.sākumā⁴⁴), dižciltīgo ģimeņu⁴⁵ (kā, piemēram, Harjumā - Virumā bruņniecības notārs *Hermens Bekeler* ap 1526. gadu⁴⁶) un pilsētu notāri, kuri pildīja gan notāra, gan advokāta funkcijas, būdami juridiskie padomdevēji un uzticības personas. Šiem notāriem bija īpaši augsts sociālais un profesionālais prestižs. Tā XIV gs. Hanzas pilsētās notāri bija nākamie cienījamākie un nozīmīgākie pilsētas ierēdņi pēc sindika (rātes juriskonsulta) un no pilsētas par darbu saņēma 22 markas un apģērba kārtu. Salīdzinājumam var minēt, ka pilsētas ārsts saņēma 15 markas, bet rātes vīna pārzinis - 3 markas 14 šiliņus gadā.⁴⁷ Lielākā daļa Latvijas pilsētu šajā laikā piederēja Hanzas savienībai, kas noteica radniecību tiesībās.⁴⁸

Kaut arī viduslaiku gaitā izveidojās vesela virkne atšķirīgu notāru, kuru pienākumi izrietēja no to apstiprinātajiem amatā, tomēr ķeizarskie likumi turpināja veidot tiesisko pamatu to darbībai, nosakot notāra darbības galvenos tiesiskos principus. Turklāt ķeizari turpināja piešķirt notāra amatu kā īpašu privilēģiju. Tā ķeizars Albrehts II attīstīja tiesu procesu un lietas izskatīšanā un sprieduma taisīšanā ieviesa jaunas prasības,⁴⁹ bet laikā no 1438.-1439. gadam šādu privilēģiju - veikt notāra pienākumus impērijā kā ķeizara notāram, piešķīra vairākām personām. Tie, protams, bija notāri ar visaugstāko sociālo statusu savu amata brāļu vidū. Visus viduslaikus paralēli tika lietoti arī divi dažādi notāra amata nosaukumi - romiešu "tabellionatus officium" un ģermāņu ieviestais, bet arī latīniskais "publicorum notariorum". Reizēm tie tika lietoti līdzās, kā ķeizara Fridriha 1492. gadā izdotā dokumentā minēts "notariatus seu tabellionatus". Notariālu apstiprinātus dokumentus viduslaikos pieskaitīja pie "instrumenta publica", t.i.,

⁴⁴ Akten und Rezesse der livländische Ständetage. /hrsg.v. O.Stavenhagen, L. Arbusow sen., L.Arbusow jun. und A. Bauer. IIIBd., Riga, 1938., S.284., 312.

⁴⁵ tas parādās arī glosās, kuras iespējams rakstījis barons Magnuss fon Klopman XIX gs. vidū, uz grāmatas Ziegegehorn Ch.G. Staatsrecht der Herzogthümer Curland und Semgales. Königsberg: bey Johann Jacob Kanter, 1772.. Minētā grāmata glabājas Latvijas Valsts Bibliotēkas Letonikas nodaļā.

⁴⁶ Akten und Rezesse der livländische Ständetage. /hrsg.v. O.Stavenhagen, L. Arbusow sen., L.Arbusow jun. und A. Bauer. IIIBd., Riga, 1938., S.327.

⁴⁷ Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. I sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.-16. gs. prof. E.Meļķiņa red. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998., 169.lpp.

⁴⁸ Osipova S. Lībekas pilsētas tiesības un to izplatība Austrumeiropā. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997., 106.-107.lpp.

⁴⁹ Wolf A. Gestzgebung in Europa 1100-1500. Zur Entstehung der Teritorialstaaten. München: C.H.Beck, 1996., S.99, arī Hattenhauer H. Europäische Rehtsgeschichte, 2., verb.Aufl., Heidelberg: Müller, Jur. Verl., 1994., S.337.

publiskiem dokumentiem.⁵⁰ Taču šī latīņu termina dēļ izveidojās arī žargons - notāra instrumenti. Kanoniskās tiesības notariāli apstiprinātus dokumentus sauca par "scripta authentica" un novietoja pēc spēka līdzās garīgās jurisdikcijas realizētāju pieņemtajiem normatīvajiem aktiem - "auctoritate iudicis".⁵¹ Tāpēc notāra pienākums bija atbildēt par paša apstiprinātajiem dokumentiem. Dokumenti tika rakstīti pēc stingras formalizētas shēmas, veidojot īsus protokolus, kurus viduslaikos dēvēja par abreviatūru (tekstos minēta kā *abbreviatura*, *imbreviatura* vai vienkārši *breve*, retāk - *minutum*, *summarium*, *regestum*, *index*, *matrix*, *scheda*, *nota*, *manuale*) Dokumentus rakstot, tika ņemts vērā, lai tie būtu tiesiski viennozīmīgi tulkojami un neradītu šaubas par to patiesumu vai juridiskus konfliktus.⁵²

Klasiskā notariāli apstiprinātā dokumenta shēma, kas izveidojās viduslaiku gaitā bija šāda:

1. *Invocation*, kas likumsakarīgi skanēja "In nomine domini amen", jo tieši uz to vērsta pušu griba
2. *Promulgatio (Publicatio)*, ievada protokols, formula, kas nosaka dokumenta publisko ticamību, kuru ar savu autoritāti garantē notārs.
3. Datums - dokumenta datums visplašākajā datēšanas nozīmē. Te parādās gan datums pēc vispārējās laika skaitīšanas no Kristus dzimšanas, gan gads no pāvesta ievēlēšanas amatā, gan ķeizara vai pat zemes kunga valdīšanas gads, tad mēnesis, diena, bieži arī stunda.
4. Vieta - pilsēta vai apvidus, tad konkrēta vieta (piem. māja).
5. Klātesošais notārs, kura klātbūtnē dokuments tiek rakstīts.
6. Liecinieki un puses.
7. *Disposition* kā rīkojumi par konkrētām darbībām vai bezdarbībām.
8. *Rogation* kā lūgums apliecināt minētajam notāram faktu vai vienošanos.
9. Apliecinājuma formula, ar kuru notārs apstiprina dokumentu.
10. Noslēguma protokols, kurā atkārtoti un apstiprina vietu un datumu no ievada protokolā.
11. Liecinieki noteiktā kārtībā apliecina dokumentu.

---

⁵⁰ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.21

⁵¹ Wolter U. Ius canonicum in iure civili. Köln, 1975., S.74.-78.

⁵² Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.22.

12. Notāra zīmogs jeb notāra zīme (*signum, chyrographum*) un paraksts.⁵³

Šādi sagatavotus dokumentus var atrast visas Eiropas arhīvos, arī Latvijā tai skaitā. Par piemēru var minēt dokumentu, ar kuru Rīgas bīskaps Fromolds izlēno brāļiem Johanam un Detlevam Acegalliem zemes. Dokumentu 1360. gadā ir apliecinājis impērijas notārs no Brēmenes diocēzes *Engelberthus de Oyen*⁵⁴

Kaut arī notāru bija daudz, jo to noteica feodālās sabiedrības uzbūve un lēņu tiesību specifika, tomēr pilnīga patstāvība un publiskā ticamība bija tikai pāvesta un ķeizara apstiprinātiem notāriem.⁵⁵ Ja šie notāri darbojās uz savu privilēģiju un pozitīvo tiesību bāzes, kurās pāvests vai ķeizars bija noteicis to darbības tiesisko pamatu, tad pārējie darbojās gan uz iepriekšminēto tiesību avotu pamata, gan arī ievērojot paražas, kas bija izveidojušās Eiropā notariāta darbībā, un precedentus.

---

⁵³ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.26.-27.

⁵⁴ Livländische Güterurkunden. / hrsg.v. H.v. Bruiningk, N.Busch, I Bd., Riga, 1908., Nr.85.

⁵⁵ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.19.

Ar laiku arī pilsētas un universitātes savos statūtos, kā arī citos normatīvos aktos ietvēra notāra darbības regulējumu vai nu veltot notāra darbībai atsevišķu normatīvu aktu vai arī minot notāru, nosakot tiesu sistēmas darbību regulējošas normas. Kā piemēru var minēt 1581. gada Rīgas rātes izdoto tiesas kārtību, kas bija spēkā Rīgā līdz XVIII gs. pirmajai pusei. Šajā normatīvajā aktā XI pantā, kas regulē jautājumu par inventāriem, ir minēts notārs, kuru var pieaicināt tikai tad, kad zemākās tiesas sekretārs vai virssekretārs nav pieejami, jo acīmredzot nebija pieņemts notāru ar tādiem sākumiem traucēt.⁵⁶ Vēl interesanti atzīmēt, ka arī šis likums atsaucas uz "vecām paražām", kuras tiek izmantotas tiesājot.⁵⁷

Būtiskākais normatīvais akts, kas pilnība fiksēja jau noformējušos notāra institūtu un sakārtoja tā darbību Vācu Nācijās Svētā Romas impērijā un arī Livonijā kā tās vasaļvalstī regulēja notāru darbību, bija ķeizara Maksimiliāna 1512. gadā izdotā impērijas notāru ordonanse.⁵⁸ Tā bija pirmais notāru darbību regulējošo normu apkopojums Vācijā. Taču centieni ieviest kārtību impērijas notariātā ir bijuši jau XV gs. beigās. 1495. gadā Vormsas reihstāgā tika spriests par tiesiskuma stiprināšanu impērijas tiesā vai nu ar publiskā notariāta sakārtošanu, vai nu ieviešot zvērinātus tiesu izpildītājus.⁵⁹

1512. gada ordonanse bija viens no pēdējiem normatīvajiem aktiem, kuri Vācijā tika pieņemti XIV-XVI gs. tiesību unifikācijas un romiešu tiesību recepcijas procesos, kuru gaitā tika sakārtotas tiesu un tiesību sistēmas atbilstoši jaunajiem laikiem.⁶⁰ Iepriekšējais būtiskākais likums bija 1498. gada reihstāgā pieņemtā Impērijas Augstākās tiesas kārtība⁶¹, kurā arī bija minēta nepieciešamība sakārtot notariāta institūtu, jo "publiskais notariāts svētajā impērijā bieži darbojas smagnēji, aplami un pavirši".⁶² Ķeizars Maksimiliāns I turpināja priekšgājēju iesāktās reformas impērijas sakārtošanai, ieviešot

---

⁵⁶ "Nevienam nevajag priekš mūsu tiesām nomierināties par beneficiju inventāru, īpaši gadījumos, kur pēc tiesas tiktu prasīts parasts inventārs, tas divu pilsoņu klātbūtnē jāstāda mūsu zemākās tiesas sekretāram vai viņa prombūtnes laikā virssekretāram vai tā aizvietotājam, ja būtu tā, ka nevienu no viņiem nevarētu dabūt un vajadzētu izmantot notāru, tad viņš jāizmanto sekretāra trūkuma dēļ un jāliek notāram to ierakstīt inventārā". skat. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. I sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10.gs.- 16. gs. prof. E.Meļķiša red. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998., 285. lpp.

⁵⁷ "IX Par izpildi. 3.....Bet vispār tas (sprieduma izpilde) jāizdara pēc vecas paražas, pārdodot apķīlātas mantas, uzsakot, ievēdot valdījumā, ieceļot." skat ibidem, 284.lpp.

⁵⁸ Oesterley F. Das deutsche Notariat. I Bd., Hanover, 1842., S. 441.-511.

⁵⁹ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.258.

⁶⁰ Антология мировой правовой мысли в пяти томах\ II том\ Европа-V- XVIIвв, рук.проекта Г.Ю.Семигин, с.759.

⁶¹ Wolf A. Gestzgebung in Europa 1100-1500. Zur Entstehung der Teritorialstaaten. München: C.H.Beck, 1996., S.125.

⁶² Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.259.

četras ievērojamas reformas, t.i., pieņemot likumu par mūžīgo zemes mieru, apstiprinot jau minēto Impērijas Augstākās tiesas kārtību, izdodot ķeizarsko mandātu miera un tiesību nodrošināšanai, izdodot priekšrakstu un kārtību par naudu impērijā.⁶³ Notāru darbības sakārtošana bija nepieciešama, lai garantētu pārējo reformu realizāciju.

1512. gada ordonanses teksta praktisko sagatavošanu veica Impērijas Augstākās tiesas notāri *Ambrosius Dieterich* un *Bernhard Kuborn*, ievērojot pastāvošo notāru darbības praksi, paražas un tiesību normas, kuras regulēja notāru darbību līdz šai ordonansei, taču viņu kā sastādītāju vārds netiek pieminēts.⁶⁴ Preambula atbilstoši šī laika pompozajam valodas stilam skan: "Mēs, Maksimiliāns, ar Dieva žēlastību Romas Imperators, Romas Ķeizars, mūžīgās Impērijas Aizstāvis, Ungārijas Karalis, Dalmācijas Karalis, Horvātijas Karalis, Austrijas Erchercogs u.c.

Pēc tam, kad Mēs ar Dieva gudrību, nevis pēc mūsu pašu nopelniem, esam iecelti Romas ķeizarskā godībā un visvarenībā, mūsu mērķis ir taisnīgums, un Mūs kā Romas Impērijas un Dieva pavalstniekus virza ne tikai Svētās Romas impērijas slava, gods un krāšņums, bet arī vēlēšanās izlabot un iznīcināt trūkumus, maldus un noziegumus; īpašu uzmanību mēs esam veltījuši kļūdu labošanai un to briesmu novēršanai, kas skar Impēriju un ik dienas apdraud pavalstniekus. Tāpēc mēs, uzsākot Svētās Romas Impērijas valdīšanu un pārvaldīšanu, lai saglabātu mieru un līdztiesību, kas pirms kāda laika bija izdzīta ārpus Romas Impērijas robežām, esam izdevuši ordonansi un rīkojumus, un šī ordonanse nodrošinās, ka jautājumi saistībā ar taisnību tiks izspiesti daudz ātrāk, un tie, kas centīsies traucēt mieru, tiks daudz bargāk sodīti nekā līdz šim.

Tā kā **publiskā notāra amats**, ar ko cilvēku domas, vēlēšanās un darbi tiek saglabāti drošā un mūžīgā piemiņā, pierakstīti un apstiprināti publiski ticamos dokumentos, ir lietderīgs un noderīgs, kā arī vajadzīgs taisnības un miera saglabāšanai, un arī tādēļ, ka tas ietekmē Impēriju un tās pavalstniekus katru dienu; starp publiskiem notāriem (Šeit domāti ķeizara un pāvesta apstiprinātie. Raksta autores piezīme), un tādiem, kuri veic līdzīgu amatu (Kā pilsētu, universitāšu u.c. notāri. Raksta autores piezīme) ir daudzi atrodami Svētajā Impērijā, kuri (kā mēs zinām no mūsu zināšanām, pieredzes un skaļajām sūdzībām) ir nepiemēroti šim amatam, savas kārtas un zināšanu dēļ, bez tam vēl arī daudzi citi cilvēki ir pilnīgi nepiemēroti šim amatam – daži ir saistīti kā dzimtcilvēki, daži ir stāstījuši melus par notāra amatu vai arī kā savādāk aptraipījuši godu ar citiem pārkāpumiem, tikuši publiski sodīti; daudzi ir tūļīgi, nesaprotami un nezinoši

---

⁶³ Hattenhauer H. Europäische Rechtsgeschichte, 2., verb.Aufl., Heidelberg: Müller, Jur. Verl., 1994., S.338.-339.

tādā veidā, ka viņu nekompetence, neuzmanība un negodīgums, bez jebkādām šaubām maldinājuši, pametuši novārtā un apgrūtinājuši daudz cilvēku; šī iemesla dēļ Mēs esam nolēmuši, ka ir nepieciešams uzskaitīt šādus noziegumus un kļūdas notāru darbā. Ar mūsu ķeizarisko un pašreizējo ordonansi Mēs pavēlam rīkoties dažiem mācītiem vīriem, kuri darbojas ar šīm lietām un ir pieredzējuši rakstīt. Pēc pārspriešanas un pamatīgas pārbaudes un domājot par jūsu vajadzībām un labumu, un uzklausot Mūsu un Svētās Romas impērijas kūrfirstus, firstus un citas kārtas, kuras pašreiz ir sapulcējušās Ķelnes reihstāgā, Mēs pavēlam šo ordonansi apstiprināt, apliecināt un atzīt par labu.

Tā ir mūsu pavēle un vēlēšanās, ka tas pats tiek publicēts un izziņots visās impērijas daļās."⁶⁵

1512. gada sīki un vispusīgi 46 pantos regulē ar notāra iecelšanu, darbību un atbildību saistītos jautājumus. Nosacījumi notāru izglītībai 1512. gada ordonansē ir veltītas vispārīgas frāzes, jo praksē jau sen bija nostiprinājusies paraža, ka notārs var būt vienīgi juridisko zinātņu maģistrs vai doktors.⁶⁶ Tāpēc ordonanse vienkārši min, ka "daudzi ir nepiemēroti savas kārtas un zināšanu dēļ." 2. pants nosaka to personu loku, kas nevar būt notārs, t.i., proti - neticīgie, nebrīvie, godu zaudējušie, kroplie (kurlie, aklie, mēmie), garīgi slimie un arī tie, kas neievēro pašreizējo kārtību un kam nav zināšanu, kas nepieciešamas amata veikšanai, arī tie, kas izslēgti no baznīcas, kā arī tie, kas ir krituši Imperatora vai likuma nežēlastībā; īsumā visi tie, kuri nevar būt par lieciniekiem juridiskos jautājumos.⁶⁷ (Lielā mērā šie nosacījumi ir līdzīgi lēņspējas ierobežojumiem.) Tātad tāpat kā mūsdienās notārs ir izglītots un godājams sabiedrības loceklis, kuram ir laba slava un kurš spēj uzņemties atbildību. Tas, ka notāram ir jāatbild par savu darbību, sedzot zaudējumus, kas radušies viņa neuzmanības vai bankrota rezultātā, ir atrunāts jau likuma pašā pirmajā pantā, turklāt notāram ir saskaņā ar likumu jāatbild par dokumentu notariālās formas ievērošanu un to saglabāšanu (3., 4., 5. panti). Lai strādātu amatā, bija nepieciešama licence vai iecelšana amatā (2. pants). Likums pretstata ķeizara varu paražām, nosakot, ka pretēji paražām notāram visi dokumenti ir jāraksta pašrocīgi (8. pants). Dokumenti tiek rakstīti valsts valodā, t.i., vācu vai latīņu valodā uz pergamenta, nevis uz papīra (19. pants). Īpaši plaša uzmanība veltīta pēdējās gribas dokumentēšanai (25., 26., 27., 28., 29., 30., 31., 32., 33. panti). Jaunam notāra amata izpildītājam vienīgie

⁶⁴ Oesterley F. Das deutsche Notariat. I Bd., Hanover, 1842., S. 441.-511.

⁶⁵ Oesterley, Das deutsche Notariat, vol.1, 1842 (reprinted 1965), S.440

⁶⁶ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.-263.

⁶⁷ Neschwara C. Geschichte des österreichischen Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996., S.262.

simboli bija rakstīšanai zoss spalva, tintnīca, kas iestiprināta solā un pergamentu paka.⁶⁸ Apstiprinot dokumentus, notārs tos apzīmogoja un parakstīja, respektīvi amata simbolā iekļaujams arī zīmogs.

Ja analizējam šo ordonansi, tad varam teikt, ka būtiskas izmaiņas notāra institūtā tā neieviesa. Taču tā nepārprotami bija nozīmīga, jo pirmo reizi vienā likumā tika sakārtoti visi ar notāra darbību saistītie tiesiskie jautājumi, kuri iepriekš bija regulēti dažādos, bieži pretrunīgos normatīvos aktos, bet vēl lielākā mērā paražās, kas dažādos novados un pilsētās atšķīrās. Tas radīja dažādību notāru darbībā un kavēja vienotu tiesiskumu impērijā. Tiesību unifikācijai bija nepieciešams nolikt pozitīvo likumu virs paražām un dot vienotus saistošus priekšrakstus visiem profesijā strādājošiem. Ar šo ordonansi ķeizars sakārtoja arī notāru lietvedību, dokumentu formu, apliecināšanas kārtību, tādējādi vienkāršojot tiesu darbu, strādājot ar šiem dokumentiem un atvieglot pilsoņu likumīgo tiesību aizstāvēšanu. Notariāts kļuva par vienoti regulētu tiesu sistēmas sastāvdaļu.

Līdz XVI gs. Latvijas notariāta vēsture ir cieši saistīta ar Vācijas notariāta vēsturi. Taču XVI gs. ievieš izmaiņas. 1561. gada 28. novembrī beidza pastāvēt Livonija un no šī laika līdz 1629. gadam visas latviešu apdzīvotās teritorijas nonāca Lietuvas - Polijas valsts sastāvā. Pārvaldot jauniegūtās zemes, Lietuvas - Polijas valsts sadalīja tās un ieviesa divējādu pārvaldi. Pirmā, tiešā pārvalde tika realizēta jaunizveidotajā Pārdaugavas hercogistē, kuru kā provinci pārvaldīja iecelti ierēdņi. Otrā daļā pārvalde tika realizēta netieši, kā vasaļvalstī. Kurzemē un Zemgalē tika izveidota mantojama hercogvalsts-Kurzemes hercogiste, kura pastāvēja 234 gadus (1561.-1795.).⁶⁹ Rīgas pilsēta pēc tam, kad 1581. gada 7. aprīlī zvērējusi uzticību Polijas karalim Batorijam,⁷⁰ bet 1589. gada 27. jūlijā bija zvērējusi uzticību Polijas karalim Sapeham, baudīja relatīvu autonomiju, jo pirms zvēresta Sapeham 22. jūlijā karaļa Sapeha vārdā bija apstiprinātas visas pilsētas privilēģijas un Augsburgas konfesija. Tātad Rīga arī turpmāk realizēja pašpārvaldi un dzīvoja pēc savām tiesībām.⁷¹ Tas nozīmē, ka būtiskas izmaiņas nenotika arī pilsētas notariātā.

Rīgai XVI gs. iezīmējas ar reformāciju. Tā ir pirmā pilsēta, kurā ārpus Vācijas izplatījās Mārtiņa Lutera mācība. Izglītotie rīdzinieki - Rīgas domnieki, ierēdņi, t.sk.,

⁶⁸ Oosterley, Das deutsche Notariat, vol.1, 1842 (reprinted 1965), S.441.

⁶⁹ Lazdiņš J. Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.). R: Biznesa augstskola Turība, 2000., 40.-41. lpp.

⁷⁰ Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. Rīga: Neatkarīgā teātra "Kabata" grāmatu apgāds, 1991., 76.lpp.

⁷¹ Feodālā Rīga. Rīga: Zvaigzne, 1978., 144.lpp.

notāri bija reformācijas atbalstītāju priekšgalā⁷². Rīgā ienāca un nostiprinājās luterticība, tāpēc XVI gs. nogalē radās konflikti ar katoļu ticībai uzticīgajiem Lietuvas - Polijas valsts varenajiem, kuri Rīgā par vietvaldi noteica jezuītu Viļņas universitātes rektoru P. Skargu. Jezuīti atvēra Rīgā skolas un sāka pievērst rīdziniekus katoļticībai. Konflikts starp rīdziniekiem un jezuītiem, kurus atbalstīja Polija, pārauga "Kalendāru nemieros" Nemieru formālais iemesls bija 1584. gada karaļa pavēle par jaunā gregoriāņu kalendāra ieviešanu.⁷³ Par Rīgas nemiernieku vadoni kļuva pilsētas notārs Mārtiņš Gīze. Pilsētas notāram Rīgā bija liela nozīme, jo viduslaiku rātes veica arī notariālas funkcijas, kuras tieši fiksēja pilsētas notārs, kas pierakstīja pilsētas grāmatās tirgotāju slēgtos darījumus, līdz ar to piešķirot noslēgtajiem darījumiem likumīgu spēku.⁷⁴ Rīdzinieku cieņa Gīzem kā labam, kompetentam notāram ļāva kļūt par namnieku vadoni, taču starpvalstu politikas spēļu rezultātā viņi zaudēja, un Gīzem tika piespriests nāves sods. Vispirms tīri viduslaiku garā tika piespriesta saraustīšana ar zirgiem četros gabalos, ko vēlāk aizstāja ar jaunus laikus cienīgu nāves soda izpildes veidu - galvas nociršanu.⁷⁵

Tomēr arī šis pārmaiņu laiks neieviesa notāriem, kas darbojās Latvijas teritorijā, kardināli jaunu, vienā tiesību avotā regulētu darbības tiesisko bāzi. Tāpat kā iepriekš regulējums notāru darbībai atrodams dažādos tiesību avotos, kas regulēja tiesu sistēmu vispār un atsevišķus tiesu sistēmas institūtus. Tā 1598. gadā Rīgas rātes noteikumos par procuratoru darbību pie zemākās un augstākās tiesas tiek noteikts, ka "tiesas spriedumu kopijas jāizgatavo uzreiz no oriģināliem un jāapstiprina ar zīmogu vai notāra zīmi."⁷⁶ Dokumentu, kas rakstīti latīņu valodā, apstiprinājumos šajā gadsimtā lasāmi "publicum notarium" (kā piem., per me Urbanum Rodowsky, diocesis Gnesensis clericum et sacra apostolica autoritate publicum notarium...- no manis Urbana Rodovska, Gnesenses diocēzes klēriķa un svētās apustuliskās autoritātes publiskā notāra...)⁷⁷ vai "notarius publicus" (piem., Jasper Korffe, sacra imperiali autoritate notarius publicus - Jaspers Korffe, svētas impērijas autoritātes publiskais notārs).⁷⁸ Tātad joprojām Latvijā darbojās gan laicīgās varas iecelti notāri, gan baznīcas varas autoritātes pilnvaroti notāri. Vācu valodā rakstītos dokumentos notāru nosaukumi atbilstoši ir "offener notarius" (piemēram, ich dan Michael Bruckener, auß Romischer kayserlicher macht offener

⁷² Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. Rīga: Neatkarīgā teātra "Kabata" grāmatu apgāds, 1991., 76.lpp

⁷³ Feodālā Rīga. Rīga: Zvaigzne, 1978., 142.-144.lpp.

⁷⁴ Šterns I. Latvijas vēsture 1290.-1500. Rīga: Daugava, 1997., 168. lpp.

⁷⁵ Feodālā Rīga. Rīga: Zvaigzne, 1978., 144.

⁷⁶ Die Quellen des Rigisches Stadtrechtbis zum Jahr 1673. rgst. von Napiersky P., Riga, 1876., S.309.

⁷⁷ Vidzemes tiesību vēstures avoti 1336.-1551.. izd. A.Švābe// LVA. 7.sēj., Rīga, 1941., 113.lpp.

notarius. - tad es Miķelis Brukeners, no Romas ķeizarkārīgas varas publiskais notārs...) ⁷⁹ un "offenbaren notharienn" (piem., Chrysstofferenn Sneberch, h. offenbarenn notharienn. - Kristofers Snebergs, sv. publiskais notārs). ⁸⁰ Gan dokumentu rakstīšanas valodas, t.i, vācu un latīņu, gan forma apliecina, ka Latvijas teritorijā vadījās pēc Vācu impērijas 1512. gada notāru ordonanses. Kaut arī turpmākos gadsimtos ļoti dinamiski mainās zemes valdītāji Latvijas teritorijā, tie līdzīgi jau minētajiem poļu valdniekiem vairāk vai mazāk respektē vietējās tiesības un privilēģijas. Tātad būtiski netiek mainīta arī notariāta vieta tiesiskajās attiecībās.

Kad Polijas Zviedrijas kara (1600.-1629.) rezultātā Polijai bija jāatsakās no lielākas daļas Pārdaugavas hercogistes un Rīgas pilsētas (1629. gada Altmarkas pamiera līgums, 1660. gada Olīvas miera līgums) atlikušajā hercogistes daļā poļi izveidoja Poļu Infantiju jeb Latgali. Latgale tika nošķirta no pārējās Latvijas teritorijas no 1629. gada līdz pat 1918. gadam. Tiesiskā nošķirtība izveidojās, kad Latgalē vairs nerespēktēja vietējās tiesības, bet 1677. gadā sāka piemērot Lietuvas statūtu. ⁸¹ Savukārt zviedru Vidzemē, kuru tā arī neinkorporēja Zviedrijā, ⁸² un Kurzemes - Zemgales hercogvalstī turpināja darboties vietējās tiesības un kārtu privilēģijas. Valsis, no kurām šie veidojumi bija atkarīgi, ietekmēja vietējās tiesības, tomēr to ietekme nebija tik būtiska, lai varētu runāt par šo valstu tiesību recepciju Latvijas teritorijā.

Tomēr liela atšķirība veidojās dzimtcilvēku jautājumā: ja Kurzemes - Zemgales hercogistē dzimtbūšana romiešu civiltiesību ietekmē nostiprinājās, tad zviedru Vidzemē tā tika mīkstināta, jo pati Zviedrija dzimtbūšanu nepazīst. ⁸³

Pētot šī laika, t.i., XVII - XVIII gadsimtu tiesību avotus, kas regulē tiesas spriešanu, bieži sastopams notāra vārds. Notāra funkcijas netiek kardināli mainītas vai papildinātas. Tā Rīgas pilsētas pārvaldē līdz 1712. gadam tiešas iejaukšanas nebija. Pilsētas pašpārvalde strādāja autonomi. Tā bija gan likumdevējs, gan izpildvaras, gan tiesu varas pārzinātāja. Rātes apakškanceleijā strādāja 4-5 personas: virsnotārs un notāri. Viņu pienākums bija izgatavot, apliecināt rātes un tiesu protokolu izvilkumus. Notāri protokolēja sēdēs, kur apsprieda rekognīciju, tāpat baznīcas tiesas un labdarības iestāžu pārziņu sēdēs. Viņi rūpējās, lai būtu kārtība Rīgas pilsētas lietvedībā, un pēc rātskungu

⁷⁸ *ibid.*332.lpp.

⁷⁹ Vidzemes tiesību vēstures avoti 1336.-1551.. izd. A. Švābe // LVA. 7.sēj., Rīga, 1941., 488. lpp.

⁸⁰ *ibidem* 508.lpp.

⁸¹ Lazdiņš J. Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.). R: Biznesa augstskola Turība, 2000., 41.lpp.

⁸² Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. Rīga: Neatkarīgā teātra "Kabata" grāmatu apgāds, 1991., 84.lpp

pieprasījuma sniedza viņiem nepieciešamās izziņas. Arī pie Rīgas tiesām, kuras šai laikā bija 12, darbojās notāri. Pie visām tiesām - burggrāfa tiesas, landhofa tiesas, bāriņtiesas, pilsētas fogta tiesas, kamertiesas, amatu tiesas, tirdzniecības tiesas, munsturu tiesas, likumu tiesas, kvartālu tiesas, Sv. Pētera, Doma, Sv. Jāņa baznīcas tiesas, konsistorija - darbojās pa tiesas sekretāram un notāram. Turklāt konsistorijā darbojās virsnotārs.⁸⁴ Zviedri Zemes kārtībā 1707. gadā noteica, ka jebkura baznīcas amatpersonas darbība ir pareizi jāprotokolē, tas jādara atbilstoši ieceltam notāram, bet kopija pēc tam ir jānosūta ģenerālgubernatora kancelejai un karaliskās virskonsistorijas pārstāvim.⁸⁵ Kurzemes statūtos (1616.) gan īpaši nav atrunāta notāra vieta tiesas procesā, taču 27. pantā ir teikts: "Ja kādam nav Instrumenta vai liecinieku pirmajā tiesas termiņā, viņam jādod 4 nedēļas, lai sagatavotu pierādījumus, un bez nopietna iemesla nevajag šo posmu pagarināt".⁸⁶ Jau viduslaikos par notāra instrumentu vai vienkārši instrumentu tiesas procesā sauca notariāli apstiprinātu dokumentu. Tātad, lai apstiprinātu savas tiesības Kurzemes - Zemgales hercogistes tiesās, bija jāaicina liecinieki vai jāiesniedz notariāli apstiprināts dokuments. Kristopa Georga Cīgehorna grāmatā, kurā pētītas Kurzemes un Zemgales hercogistes valsts tiesības, ir analizēta arī notāru vieta tiesu sistēmā. Kopsavilkumā 544 § ir runāts par pirmās instances tiesām un par sekretāriem pie tām un notāriem. No Cīgehorna var secināt, ka arī šajā hercogistē pie visām tiesām darbojas notārs un tiesas sekretārs.⁸⁷

Šajā laikā ir jāmin vēl viens notāru pienākums, kas ir specifisks tieši šim laikam, kurš ir saistīts ar dinamismu atsevišķām teritorijām nonākot no vienas valsts pakļautības citā, un kārtu sabiedrības specifiku. Kārtu sabiedrība iezīmējas ar sabiedrības tiesisko nevienlīdzību un privilēģijām, kuras ir valdošajām kārtām. Piederību elitei parasti mantoja no senčiem. Tātad apzināt dižciltīgos senčus bija ļoti būtiski, jo no tā bija atkarīgas visas tiesības un sociālais statuss. XVI-XVIII gs. bija nemitīgu karu, mēru, nemieru un juku laiki, turklāt, sākoties jaunajiem laikiem, ienāca jaunas vērtības, sāka mainīties sociālā struktūra. Pat baznīca transformējās gan reformācijas ietekmē, gan nostiprinoties

---

⁸³ Lazdiņš J. Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.). R: Biznesa augstskola Turība, 2000., 41.-45. lpp.

⁸⁴ Dundorfs E. Latvijas vēsture 1710.-1800. Sundbyrg: Daugava, 1973., 112.lpp.

⁸⁵ Liefflandische Landesordnungen, nebst darzu gehoerigen Plakaten und Stadgen. Riga, 1707.,S.9.

⁸⁶ Statuta Curlandica, seu jura et leges in usum Nobilitatis Curlandiae et Semigalliae (1616.g.).- Mitau, 1670. 16.-17.S.

⁸⁷ Ziegehorn, C G Staats Recht der Herzogthümer Curland und Semgallen. Könongsberg; bey Johann Jacob Kanter, 1772. I Bd. XXXVIIS., 197. S,199.S.

nacionālām valstīm.⁸⁸ Ienākot jaunai varai, tā lielākoties atzina vietējās elites tradicionālās privilēģijas, tāpēc īpaši svarīgi bija tiesiski apliecināt savu piederību šai elitei - muižniecībai. Tika izstrādāti speciāli tiesību avoti, kuri regulēja šīs pierādīšanas kārtību. Te var minēt 1620. gada 17. oktobra Kurzemes bruņniecības sola lēmumu, kas regulēja kā pierādīt dižciltību. Šajā procesā bija atvēlēta nozīmīga loma notāram "Kā pierāda savu dižciltību:

- 1) Vai nu ar notāra apstiprinājumu, kas ir drošākais no drošākajiem - "*quae est probatio probatissima*".
- 2) Vai pēc Polijas konstitūcijas un procesa, kā mums parādīja.
- 3) Deducirējot savu atnākšanu no svešām zemēm.
- 4) Vai ar lēņu grāmatām, kas saņemtas no Livonijas ordeņa mestra vai citiem virskungiem un kur ir norāde uz dižciltīgu titulu.
- 5) Vai ar saviem senčiem.
- 6) Vai ar spriedumu vai dekrētu.
- 7) Beidzot ar ķeizara un ķēniņu diplomiem, kas ir izsniegti".⁸⁹

Tāpat notariāli apstiprināta dižciltība tiek uzskatīta par publiski visticamāko. Kad 1634. gadā Bruņniecības sols izdod Kurzemes un Zemgales dižciltīgo sarakstu, tiek apliecināts, ka viņu dižciltība un senči ir notariāli apstiprināti.⁹⁰ Šis ir laiks, kad notāra darbam ir liela ietekme un nozīme, bet tas nozīmē arī- atbilstošs atalgojums. Šī laika dokumentos notāru amats tiek fiksēts, kā "Notair" (piem. Daniel Hilchen, Sr.Königl. Maj.Secr. und Landgerichts - Notair zu Wenden),⁹¹ "publicum Notarium" (piem., per me Joachimum Kauffman, publicum et in Camera Imperiali approbatum Notarium)⁹² vai pat sāsinājums "Notrs." (kā Mathias Woin, Notrs.).⁹³ Dokumenti lielākoties tiek rakstīti vācu valodā, bet pušu un notāru amati tiek rakstīti vācu vai latīņu valodā.

⁸⁸ Hattenhauer H. Europäische Rechtsgeschichte, 2., verb.Aufl., Heidelberg: Müller, Jur. Verl., 1994., S.356.-362.

⁸⁹ Ziegehorn, C G Staats Recht der Herzogthümer Curland und Semgallen. Könongsberg; bey Johann Jacob Kanter, 1772. I Bd. XXXVIIS., 197 IIB d. S.169.

⁹⁰ Ziegehorn, C G Staats Recht der Herzogthümer Curland und Semgallen. Könongsberg; bey Johann Jacob Kanter, 1772. I Bd. XXXVIIS., 197, S.170.

⁹¹ Esth- und Livländische Briefflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels und Gütergeschichte.// Zweite Abteilung: Schwedische und polnische Zeit. Hrsg. v. E.Pabst und R.v. Toll, I Bd., Reval: In Commission bei Kluge und Ström, 1861., S.77.

⁹² Esth- und Livländische Briefflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels und Gütergeschichte.// Zweite Abteilung: Schwedische und polnische Zeit. Hrsg. v. E.Pabst und R.v. Toll, I Bd., Reval: In Commission bei Kluge und Ström, 1861, S.82.

⁹³ Esth- und Livländische Briefflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels und Gütergeschichte.// Zweite Abteilung: Schwedische und polnische Zeit. Hrsg. v. E.Pabst und R.v. Toll, I Bd., Reval: In Commission bei Kluge und Ström, 1861, S. 188.

XVIII gs. beigās XIX gs. gaitā ievērojami mainījās tiesu un tiesību sistēma Latvijas teritorijā. Tam par iemeslu var minēt Latvijas dažādu novadu pakāpenisku nonākšanu Krievijas ietekmē un sastāvā. Arī Krievija saglabāja sabiedrības iedalījumu kārtās un negribīgi respektēja vietējo muižnieku privilēģijas. Tā 1743. gadā Baltijas muižnieku privilēģijas, kuras iesnieguši muižnieki apkopotas rokrakstā vācu valodā, tika tulkotas krieviski un izskatītas krievu revīzijas komisijā, kuras priekšsēdis bija kņazs Trubeckojis. Sākotnēji tās apstiprināja tikai uz diviem gadiem. Tas bija būtiski, jo privilēģijas ietvēra arī lielā mērā vecās tiesu un tiesību sistēmas saglabāšanu un tiesisku autonomiju Krievijas impērijas sastāvā. Tai paša laikā zemnieku stāvoklis Vidzemē pēc "labajiem zviedru laikiem" strauji pasliktinājās. Tikai XVIII gs. otrā pusē, kad Krieviju skāra franču apgaismība un Katrīna II sāka reformas, kuras turpināja Aleksandrs I XIX gs. sākumā.⁹⁴ XIX gs. maina dzīvi Latvijas teritorijā, jo tajā laikā notiek dzimtbūšanas atcelšana, sākas rusifikācija, kas izpaužas arī tiesu sistēmas pārveidē.⁹⁵ Beidzot visa Latvijas teritorija atrodas vienas valsts pakļautībā, kaut arī ir iedalīta dažādās guberņās, jo Latgale joprojām ir administratīvi atrauta.

Ievērojamā XIX gs. tiesību zinātnieka Frīdriha Georga Bunges darbos var uzzināt par notāra funkcijām šajā laikā. Notariāts Latvijas teritorijā darbojās, kaut arī Krievijā pašā šo amatu ieviesa tikai ar 1866. gada 14. aprīļa Likumu par notariātu. Baltijas guberņās līdz 1889. gadam, kad šeit stājās spēkā iepriekšminētais likums, publisko aktu taisīšana bija uzdots valsts varas institūcijām. Tātad notāru funkcijas tika sašaurinātas, kaut arī praksē notāri strādāja paralēli valsts varas institūcijām, ievērojot vecās paražas, tiesību tradīcijas. Tāpēc XIX. gs. sākumā Rīgas tiesību 2 grāmatā pat speciāli tika atrunāts, ka dokumentus apstiprina nevis notāri, bet valsts iestādes.⁹⁶ Tas ļāva Krievijas impērijai centralizēt varu. Tomēr Vidzemē parasti, bet Kurzemē retāk notāri turpināja apstiprināt publiskus dokumentus, kurus tiesa atzina par ticamiem, lai izmantotu kā pierādījumu.⁹⁷ Tika ieviesta prasība dokumentus rakstīt uz zīmogpapīra, jo "citādi tos nepieņem ne valsts iestādes, ne notāri un mākleri neieraksta savās grāmatās."⁹⁸ Tātad publisko reģistru grāmatas joprojām rakstīja notāri. Rakstiskos darījumos valsts iestāde vai notārs apstiprināja parakstus. Bija noteikts, ka personas, kas neprot rakstīt, velk trīs krustus, bet

⁹⁴ Schwabe A. Grundriss der Agrargeschichte Lettlands. Riga: Bernhard Lamey Verlag, 1928., S. 255.-341.

⁹⁵ Lazdiņš J. Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.). R: Biznesa augstskola Turība, 2000., 50.-87.lpp.

⁹⁶ Bunge F.G. Das kurländische Privatrecht. Dorpat, 1851..S.117.-118.

⁹⁷ Bunge F.G. Das kurländische Privatrecht. Dorpat, 1851..S.117.

⁹⁸ Bunge F.G. Das kurländische Privatrecht. Dorpat, 1851..S.124.

jūdi - trīs nulles. Šo zīmju autentiskumu apliecina valsts iestāde vai notārs.⁹⁹ Taču joprojām viens no būtiskākajiem notāru pienākumiem ir testamentu apstiprināšana. Tas noteikts arī visos trijos Policijas nolikumos, nosakot, ka testaments likumībai to jāapliecina lieciniekiem un notāram.¹⁰⁰ Taču arī prasība pēc lieciniekiem nav pretrunā kontinentālās Eiropas tiesību tradīcijām šajā jautājumā, kas nosaka notāra un divu liecinieku klātbūtni testaments apliecināšanā.

Līdzās notāram parādās māklers- amats, kuram tiek nodalīta daļa no notāra vecās kompetences. Likumos tiek atrunāts, ka tiesā klāt ir tikai notārs, bet tirdzniecības darījumos var būt arī māklers.¹⁰¹ Valsts kontrolē notāru darbību, nosakot, ka notāriem pēc pieprasījuma ir jāuzrāda savas notāru grāmatas un aktis varas pārstāvjiem.¹⁰² Turklāt notāru darbību regulē XIX gs. sākumā vesela virkne ģenerālgubernatora izdotu normu. Tiesību normas un notariāli apstiprinātie dokumenti ir rakstīti vācu valodā, bet notāra amats tiek minēts vācu "Notarien" vai latīņu "Notario" vai "Notarius publicus" Turklāt latīņu nosaukums tiek lietots pat vācu valodā rakstītā tekstā.¹⁰³

Kopsavilkumā varu minēt, ka notāra institūts Latvijas teritorijā ir ienācis no Vācijas. Ģermāņi savukārt to ir ieviesuši viduslaiku sākumā pēc romiešu parauga. Romiešu notārs tika saukts "tabellio" vai "tabularis". Notārs kā tiesiskuma papildus garants ir raksturīgs romāņu - ģermāņu tiesību saimē. Vēl viduslaikos līdzās vārdam "notārs" tiek lietots arī romiešu nosaukums, bet jaunajos laikos romiešu amata nosaukums dokumentos un likumos vairs neparādās, dodot vietu terminam "notārs" latīņu vai vācu valodā. No amata nodibināšanas viena no būtiskākajām notāra funkcijām ir testaments apstiprināšana, dodot tam publisku ticamību, t.i., juridisku spēku. No viduslaikiem līdz mūsdienām notāri ir cieši saistīti ar tiesām. XIII gs. Latvijā, izveidojoties tiesām, tajās sākotnēji bija rakstvedis, bet vēlāk obligāti rakstvedis un notārs. Notāra darbība ir nepieciešama, lai piešķirtu dokumentiem publisku ticamību un tos glabātu. Publiska ticamība noteikti ir saistīta ar varu, kas to garantē, tāpēc notāra amats ir valstiski svarīgs, bet savas pilnvaras notārs iegūst no varas nesējiem. Viduslaikos notāri arī Latvijas

⁹⁹ Bunge F.G. Das kurländische Privatrecht. Dorpat, 1851..S.131.

¹⁰⁰ Bunge F.G. Das kurländische Privatrecht. Dorpat, 1851..S.533. arī v. Bunge F.G. Liv- und esthländisches Privatrecht, wissenschaftlich dargestellt. I.-II. Theil., Dorpat, 1838.-1839., S.301.-302.

¹⁰¹ Bunge F.G. Liv- und esthländisches Privatrecht, wissenschaftlich dargestellt. I.-II. Theil., Dorpat, 1838.-1839., S.359.-360.

¹⁰² Neander, G.F. Auszug aus den in den Jahren 1805 und 1806 im kurländischen Gouvernement zur allgemeinen Nachachtung und Wissenschaft eröffneten Allerhöchsten Manifesten, Ukasen, Publikationen und andern Verordnungen imgleichen aus dem kurländischen Fortreglement und Ehescheidungsrecht. – Zweite Fortsetzung. - Mitau 1807.,S.225.

¹⁰³ Neumann C.A Kurländische Erbrecht, nach den Gesetzen und Praxis., Mitau, 1850., S. 157.

teritorijā pārstāvēja divas varas - laicīgo un garīgo, un to nesējus - ķeizaru un pāvestu. Vācijas ieviestais notariāts Latvijā ir cieši saistīts ar Vācijas notariāta vēsturi un būtiski nemainās līdz krievu laikiem XVIII gs. beigās un XIX gs. gaitā, kad tā darbību sāk regulēt Krievijas vietvalži, sašaurinot funkciju loku un iezīmējot XX gs. notariāta aprises. Notariāta vēsture Latvijā ir bagāta ar dokumentiem un personībām, tāpēc pelnījusi tālākus detalizētus pētījumus.

Izmantotā literatūra

1. Balodis A. Latvijas un latviešu tautas vēsture. Rīga: Neatkarīgā teātra "Kabata" grāmatu apgāds, 1991.
2. Berman Harold J. Law and Revolution The Formation of the Western Legal Tradition, Harvard University press, Cambridge, Massachusetts and London, 1983.
3. Bretone M. Geschichte des Römischen Rechts - Von Anfängen bis zu Justinian, C.H. Beck, München, 1998.
4. Bürgerliche Freiheit und Christliche Verantwortung. herausgegeben von H. de Wall und M. Germann // Zippelius R. Entwicklungslinien in der Rechtsgeschichte. Stuttgart: Mohr Siebeck, 2003.
5. Dundorfs E. Latvijas vēsture 1710.-1800. Sundibyrģ: Daugava, 1973.
6. Ebel W. Deutsches Recht im Osten. Sachsenspiegel, Lübisches und Magdeburgisches Recht. Kitzingen/Main, 1950.
7. Eisenhardt U. Deutsche Rechtsgeschichte. 3. Auflage, München: Verlag C.H. Beck, 1999.
8. Feodālā Rīga. Rīga: Zvaigzne, 1978.
9. Hattenhauer H. Europāische Rehctsgeschichte, 2., verb. Aufl., Heidelberg: Müller, Jur. Verl., 1994.
10. Ieskats Latvijas notariāta attīstībā. Rīga: Mans Īpašums, 1998.
11. Lazdiņš J. Baltijas zemnieku privāttiesības (XIX gs.). R: Biznesa augstskola Turība, 2000.
12. Neschwara C. Geschichte des österreicheische Notariats. Bd. I: Vom Spätmittelalter bis zu Jahr 1850. Wien, 1996.
13. Oesterley F. Das deutsche Notariat. I Bd., Hanover, 1842.
14. Osipova S. Lībekas pilsētas tiesības un to izplatība Austrumeiropā. Rīga: Latvijas Universitāte, 1997.
15. Robinson OF, Fergus TD, Gordon WM. European Legal History// Sources and Institutions, Third edition, Butterworths London, Edinburg, Dublin, 2000.
16. Schwabe A. Grundriss der Agrargeschichte Lettlands. Riga: Bernhard Lamey Verlag, 1928.
17. Šterns I. Latvijas vēsture 1290.-1500. Rīga: Daugava, 1997.
18. Valsts un tiesību vēsture jēdzienos un terminos./ sast. P. Valters, R: SIA Divergens, 2001.
19. Wolf A. Gestzgebung in Europa 1100-1500. Zur Entstehung der Teritorialstaaten. München: C.H. Beck, 1996.
20. Wolter U. Ius canonicum in iure civili. Köln, 1975.
21. Аннерс Э. История европейского права\ Ин-т Европы.- Москва, Наука, 1996.
22. Берман Г.Дж. Западная традиция права; эпоха формирования. Изд-во МГУ, Москва, 1998.
23. Вебер М История хозяйства. Город. Канон Пресс Ц. Москва, 2001.
24. Ле Гофф Ж. Цивилизация средневекового Запада. Москва: и.г. «Прогресс», 1992.
25. Нерсесянц В.С. Философия права. Москва: Норма, 2001.
26. Покровский И.А. История римского права. - Санкт-Петербург, 1998.

Izmantotie avoti

1. und Rezesse der livländische Ständetage. /hrsg.v. O.Stavenhagen, L. Arbusow sen., L.Arbusow jun. und A. Bauer. IIIBd., Riga, 1938.
2. Bunge F.G. Das kurländische Privatrecht. Dorpat, 1851.
3. Bunge F.G. Liv- und esthländisches Privatrecht, wissenschaftlich dargestellt. I-II. Theil., Dorpat, 1838.-1839.
4. Die Quellen des Rigisches Stadtrechtbis zum Jahr 1673. hgst. von Napiersky P., Riga, 1876.
5. Esth- und Livländische Brieflade. Eine Sammlung von Urkunden zur Adels und Gütergeschichte.// Zweite Abteilung: Schwedische und polnische Zeit. Hrsg. v. E.Pabst und R.v. Toll, I Bd., Reval: In Commission bei Kluge und Ström, 1861.
6. Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. I sējums. Seno paražu un Livonijas tiesību avoti 10. gs.- 16. gs. prof. E.Meļķiņa red. Rīga: LU žurnāla "Latvijas Vēsture" fonds, 1998.
7. Liefflandische Landesordnungenm, nebst darzu gehoerigen Plakaten und Stadgen. Riga, 1707.
8. Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten./hrsg.v. F.G.Bunge, H.Hildebradt, P.Schwartz, L.Arbusow und A.v. Bulmerincq. I, Bd. 1., Nr.293.
9. Livländische Güterurkunden. / hrsg.v. H.v. Bruiningk, N.Busch, I Bd., Riga, 1908., Nr.85.
10. Neander, G.F. Auszug aus den in den Jahren 1805 und 1806 im kurländischen Gouvernement zur allgemeinen Nachachtung und Wissenschaft eröffneten Allerhöchsten Manifesten, Ukasen, Publikationen und andern Verordnungen imglechen aus dem kurländischen Fotrreglement und Ehescheidungsrecht. – Zweite Fortsetzung. - Mitau 1807.
11. Neumann C.A Kurländiche Erbrecht, nach den Gesetzen und Praxis., Mitau, 1850.
12. Statuta Curlandica, seu jura et leges in usum Nobilitatis Curlandiae et Semigalliae (1616.g.).– Mitau, 1670.
13. Vidzemes tiesību vēstures avoti 1336.-1551. izd. A. Švābe // LVA. 7.sēj., Rīga, 1941.
14. Ziegehorn C. G. Staats Recht der Herzogthümer Curland und Semgallen. Könongsberg; bey Johann Jacob Kanter, 1772. I Bd.
15. Антология мировой правовой мысли в пяти томах \II том\ Европа-V-XVII вв, рук. проекта Г.Ю. Семигин, Москва: Мысль, 1999.